

Monika Palatková
Jitka Zichová

Ekonomika turismu

Turismus České republiky

vymezení a fungování trhu turismu

přístupy k hodnocení významu a vlivu turismu

charakteristika turismu České republiky

 GRADA®

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umísťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

Monika Palatková
Jitka Zichová

***Ekonomika* turismu**

Turismus České republiky

vymezení a fungování trhu turismu

přístupy k hodnocení významu a vlivu turismu

charakteristika turismu České republiky

Grada Publishing

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Ing. Monika Palatková, Ph.D.

Ing. Jitka Zichová

Ekonomika turismu

Turismus České republiky

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400

www.grada.cz

jako svou 4403. publikaci

Odborně recenzoval:

Doc. RNDr. Jiří Vystoupil, CSc.

Vydání odborné knihy schválila Vědecká redakce nakladatelství Grada Publishing, a.s.

Odpovědná redaktorka Mgr. Andrea Bláhová

Grafická úprava a sazba Eva Hradiláková

Počet stran 208

První vydání, Praha 2011

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2011

Cover Design © Eva Hradiláková

ISBN 978-80-247-3748-5 (tištěná verze)

ISBN 978-80-247-7430-5 (elektronická verze ve formátu PDF) © Grada Publishing, a.s. 2012

Obsah

O autorkách	9
Úvod	10
1. Základní otázky vymezení turismu	11
1.1 Pojetí a definování turismu	11
1.2 Stručný historický vývoj turismu	13
1.2.1 První etapa – do první světové války	14
1.2.2 Druhá etapa – mezi dvěma světovými válkami	14
1.2.3 Třetí etapa – od druhé světové války do počátku 90. let	15
1.2.4 Čtvrtá etapa – 90. léta až současnost	16
1.3 Shrnutí a úkoly	17
2. Typologie turismu	19
2.1 Typy turismu dle místa realizace	19
2.2 Typy turismu dle vztahu k platební bilanci státu	20
2.3 Typy turismu dle plátce nákladů	21
2.4 Typy turismu dle způsobu zabezpečení cesty a pobytu	22
2.5 Typy turismu dle věku účastníků	22
2.6 Typy turismu dle délky pobytu	23
2.7 Typy turismu dle převažujícího prostředí (charakteru cílového místa pobytu)	24
2.8 Typy turismu dle převažujícího motivu (důvodu cesty)	24
2.9 Shrnutí a úkoly	27
3. Trh turismu	29
3.1 Trh dle ekonomické teorie	29
3.2 Součásti trhu turismu	30
3.2.1 Tržní subjekty v turismu	31
3.2.2 Tržní objekty v turismu	31
3.3 Možnosti vymezení trhu turismu	32
3.4 Specifika trhu turismu	32
3.5 Faktory ovlivňující trh turismu	33
3.5.1 Politické a bezpečnostní faktory	33
3.5.2 Ekonomické faktory	34
3.5.3 Demografické faktory	34
3.5.4 Technicko-technologické faktory	35
3.5.5 Sociální faktory	36
3.5.6 Ekologické faktory	36
3.6 Shrnutí a úkoly	36
4. Poptávka v turismu	38
4.1 Poptávka dle ekonomické teorie	38
4.2 Potřeby jako východisko poptávky v turismu	39
4.3 Formování individuální poptávky v turismu	41
4.3.1 Faktory na straně poptávky	42
4.3.2 Faktory na straně nabídky	43
4.3.3 Faktory vnějšího prostředí	44
4.4 Tržní poptávka v turismu	45

4.4.1	Psychologické (sociální) faktory ovlivňující tržní poptávku v turismu	45
4.4.2	Prognózování tržní poptávky v turismu	45
4.5	Současné trendy poptávky v turismu	46
4.6	Spotřeba a spotřební chování v turismu	48
4.6.1	Spotřeba v turismu	48
4.6.2	Spotřební chování v turismu	49
4.7	Segmentace v turismu	51
4.7.1	Segmentace, její cíle a podmínky	51
4.7.2	Segmentační základny	52
4.8	Shrnutí a úkoly	55
5.	Nabídka v turismu	57
5.1	Nabídka dle ekonomické teorie	57
5.2	Součásti nabídky v turismu (objekty)	58
5.3	Spojovací články nabídky s poptávkou	60
5.4	Služby jako významná součást nabídky turismu	61
5.4.1	Specifické vlastnosti služeb turismu	61
5.4.2	Členění služeb	63
5.5	Produkt turismu	63
5.6	Poskytovatelé služeb turismu (subjekty)	64
5.6.1	Poskytovatelé služeb turismu dle odvětvového členění	64
5.6.2	Poskytovatelé služeb turismu dle tržní struktury	65
5.7	Současné trendy nabídky	69
5.8	Shrnutí a úkoly	71
6.	Cena jako součást trhu turismu	73
6.1	Cena z pohledu ekonomické teorie	73
6.2	Faktory ovlivňující tvorbu ceny	74
6.3	Obecné postupy tvorby ceny	74
6.3.1	Nákladově orientovaná cena	75
6.3.2	Cena stanovená dle hodnoty zákazníka / metoda cílových nákladů	76
6.3.3	Cena stanovená dle konkurence	76
6.4	Formy cenové diskriminace	76
6.4.1	Cenová diskriminace třetího stupně	76
6.4.2	Cenová diskriminace v čase	77
6.5	Yield management	77
6.6	Shrnutí a úkoly	78
7.	Statistický monitoring turismu České republiky	80
7.1	Vymezení a instituce statistického monitoringu	80
7.1.1	Pojem, typy a instituce statistického monitoringu turismu	80
7.1.2	Český statistický úřad (ČSÚ)	81
7.2	Statistický monitoring vybraných institucí	82
7.2.1	Česká národní banka (ČNB)	82
7.2.2	CzechTourism a MMR	83
7.3	Shrnutí a úkoly	83
8.	Turismus v národní ekonomice	85
8.1	Přístupy k hodnocení vlivu a významu turismu v národním hospodářství	85
8.1.1	Statistické hodnocení vlivu a významu turismu	87
8.1.2	Ekonomicko-peněžní hodnocení vlivu a významu turismu	87

8.1.3	Individuální hodnocení vlivu a významu turismu	94
8.1.4	Sociokulturní hodnocení vlivu a významu turismu	96
8.1.5	Globální dopady turismu na národní hospodářství	97
8.2	Platební bilance a turismus	98
8.2.1	Zachycení turismu v platební bilanci	98
8.2.2	Položka turismus v platební bilanci	99
8.2.3	Hodnocení vlivu turismu na národní ekonomiku na základě platební bilance ČR	100
8.3	Satelitní účet turismu	104
8.3.1	Důvody a historie zavádění satelitního účtu turismu	104
8.3.2	Výstupy satelitního účtu turismu	105
8.3.3	Základní metodika satelitního účtu turismu	106
8.3.4	Satelitní účet turismu v České republice	107
8.3.5	Neoficiální satelitní účet turismu	109
8.4	Význam turismu pro národní hospodářství České republiky	110
8.5	Shrnutí a úkoly	112
9.	Vývoj turismu České republiky	115
9.1	Vývoj turismu na území České republiky do roku 1989	115
9.1.1	Podmínky vývoje turismu v letech 1871–1848	116
9.1.2	Rozvoj turismu v období 1848–1918	117
9.1.3	Meziválečný vývoj turismu v letech 1918–1939	119
9.1.4	Vývoj turismu v letech 1945–1989	121
9.2	Turismus na území České republiky po roce 1989	124
9.2.1	Vývoj turismu v období 1989–1993	125
9.2.2	Vývoj turismu České republiky v letech 1993–2004	126
9.2.3	Vývoj turismu České republiky po roce 2004	127
9.3	Nabídka destinace Česká republika	127
9.3.1	Primární nabídka destinace Česká republika	128
9.3.2	Sekundární nabídka destinace Česká republika	129
9.4	Shrnutí a úkoly	131
10.	Pasivní turismus České republiky	133
10.1	Vývoj pasivního turismu Československa do roku 1993	133
10.1.1	Vývoj pasivního turismu do roku 1989	133
10.1.2	Vývoj pasivního turismu v období 1989–1993	134
10.2	Pasivní turismus České republiky po roce 1993	135
10.2.1	Kvalitativní změny poptávky po roce 1993	135
10.2.2	Pasivní turismus v letech 1993–2004	137
10.2.3	Pasivní turismus po roce 2004	138
10.3	Spotřební chování účastníků pasivního turismu	140
10.3.1	Spotřební chování na delších cestách	140
10.3.2	Spotřební chování na kratších cestách	142
10.3.3	Spotřební chování na služebních cestách	142
10.3.4	Spotřební chování na jednodenních výletech	143
10.4	Shrnutí a úkoly	143
11.	Domácí turismus České republiky	145
11.1	Vývoj domácího turismu Československa do roku 1993	145
11.1.1	Vývoj domácího turismu do roku 1989	145
11.1.2	Vývoj domácího turismu v období 1989–1993	147
11.2	Domácí turismus České republiky po roce 1993	148
11.2.1	Kvalitativní změny poptávky v domácím turismu po roce 1993	148

11.2.2	Domácí turismus v letech 1993–2004	150
11.2.3	Domácí turismus po roce 2004	152
11.3	Spotřební chování účastníků domácího turismu	153
11.3.1	Spotřební chování na domácích delších cestách	154
11.3.2	Spotřební chování na domácích kratších cestách	156
11.3.3	Spotřební chování na domácích služebních cestách	156
11.3.4	Spotřební chování na domácích jednodenních výletech	156
11.3.5	Výzkumy domácího turismu	157
11.4	Shrnutí a úkoly	157
12.	Aktivní turismus České republiky	159
12.1	Vývoj aktivního turismu Československa do roku 1993	159
12.1.1	Vývoj aktivního turismu do roku 1989	159
12.1.2	Vývoj aktivního turismu v období 1989–1993	161
12.2	Aktivní turismus České republiky po roce 1993	162
12.2.1	Kvalitativní změny poptávky v aktivním turismu po roce 1993	162
12.2.2	Aktivní turismus v letech 1993–2004	163
12.2.3	Aktivní turismus po roce 2004	166
12.3	Spotřební chování účastníků aktivního turismu	169
12.3.1	Regionální rozložení zahraniční poptávky	170
12.3.2	Výzkum spotřebního chování na hraničních přechodech	171
12.4	Shrnutí a úkoly	172
13.	Organizační a řídicí struktura turismu České republiky	174
13.1	Politika turismu a organizační a řídicí struktura turismu	174
13.1.1	Politika turismu a marketingové řízení destinace	174
13.1.2	Organizační a řídicí struktura a veřejná správa	175
13.2	Vývoj organizační a řídicí struktury turismu na území Československa	176
13.2.1	Vývoj organizační a řídicí struktury turismu do roku 1993	176
13.2.2	Změny v organizační a řídicí struktuře po roce 1993	179
13.3	Současná organizační a řídicí struktura turismu České republiky	180
13.3.1	Institucionální zajištění řízení turismu v České republice	180
13.3.2	Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR na období 2007–2013	186
13.4	Shrnutí a úkoly	188
14.	Turismus České republiky v kontextu členství v EU	191
14.1	Evropská unie a turismus	191
14.1.1	Turismus v integračním procesu	191
14.1.2	Lisabonská smlouva a politika turismu	191
14.2	Dopady členství České republiky v EU	192
14.2.1	Důsledky vstupu České republiky do EU v turismu	192
14.2.2	Regionální politika EU	193
14.3	Shrnutí a úkoly	194
Závěr	196	
Summary	197	
Přílohy	198	
Seznam zkratk	202	
Rejstřík	204	

O autorkách

Ing. Monika Palatková, Ph.D.

Vystudovala Fakultu mezinárodních vztahů se specializací na cestovní ruch na Vysoké škole ekonomické v Praze (1993). V rámci postgraduálního studia absolvovala část studia na Universität St. Gallen ve Švýcarsku (1996). Pracovala na České centrále cestovního ruchu (CzechTourism), kde se zabývala marketingovými průzkumy zaměřenými zejména na zkoumání zahraniční poptávky po destinaci Česká republika. Od roku 1998 působila na pozici ředitelky marketingu a zastupovala CzechTourism v sekci Evropské komise cestovního ruchu zaměřené na marketingový výzkum a plánování. Později působila v cestovní kanceláři Fischer; nejprve jako manažerka produktu pro domácí a příjezdový turismus a poté jako manažerka pro prodej a marketing v oblasti domácího a příjezdového turismu. V současné době se věnuje přednáškové a konzultační činnosti v oblasti vysokoškolského a celoživotního vzdělávání. Od roku 1998 je členkou mezinárodní organizace odborníků v oblasti cestovního ruchu AIEST.

Ing. Jitka Zichová

Svoji profesní kariéru začala ve vnitřním obchodě, krátce nato i v zahraničním. Posléze se zabývala ekonomickým poradenstvím a outsourcingem ekonomických aktivit. V současné době se vedle těchto činností věnuje zejména přednáškové a konzultační činnosti v rámci vysokoškolského vzdělávání.

Úvod

Publikace je zaměřena na turismus v ekonomických souvislostech, a to v obecné rovině i se zaměřením na podmínky České republiky. První část (kapitoly 1–6) zahrnuje ekonomiku turismu od vymezení pojmů až po vymezení vztahů mezi nabídkou, poptávkou a cenou na trhu turismu, jichž je následně využito ve druhé části. Druhá část (kapitoly 7–14) se snaží s využitím obecného teoretického základu první části publikace ukázat vývoj nabídky a poptávky v aktivním, pasivním i domácím turismu České republiky s důrazem na období po roce 1989 i na ekonomický význam turismu v České republice.

Publikace je tak první publikací na trhu, která nabízí uvedená témata zpracovaná souhrnně včetně aktuálních údajů a je široce využitelná především pro vysoké a vyšší školy se zaměřením na turismus či služby s turismem spojené. Kniha vychází vstříc především potřebám bakalářských kurzů Vysoké školy obchodní v Praze, o. p. s., v rámci studijních oborů cestovní ruch, průvodcovská činnost v cestovním ruchu i služby letecké dopravy v cestovním ruchu. Kurzy v rámci akreditovaných studijních oborů jsou založeny na systému ECTS (*European Credit Transfer and Accumulation System*) a přednášená témata nebyla zatím zpracována tak, aby svým zaměřením i hloubkou odpovídala nárokům kladeným na uvedené bakalářské studijní obory.

První část publikace obsahuje základní pojmy užívané v turismu, které jsou bohužel v praxi obchodní či politické neustále různým způsobem zaměňovány či špatně používány, a tak je jim v publikaci věnován patřičný prostor. S problémem terminologie souvisí i problém typologie turismu a jejího využívání. Stěžejním tématem první části je trh turismu popsán v obecné rovině a následně rozebraný podrobněji podle jeho dvou součástí – strany nabídky a strany poptávky. Zdůrazněna jsou specifika jednotlivých součástí trhu turismu a jejich vzájemné vazby. Zvláštní pozornost je věnována segmentaci trhu turismu a jejímu využití v praxi. V návaznosti na vztah nabídky a poptávky je rozebrána i otázka ceny v turismu. Výklad problematiky je doprovázen přehledným grafickým znázorněním.

Druhá část se zaměřuje na různé přístupy k pojetí a hodnocení významu turismu s důrazem na možnosti zhodnocení ekonomického významu turismu pomocí platební bilance a satelitního účtu turismu, a to i s aplikací na ekonomiku České republiky s využitím výsledků statistického monitoringu turismu. Vývoj turismu aktivního, pasivního i domácího je ukázán od jeho formování v 19. století do současnosti, a to v návaznosti na vývoj ekonomických, politických i společenských faktorů na území České republiky. Publikace se snaží předestřít působení jednotlivých faktorů, jevů a událostí, ať už v krátkodobém, či dlouhodobém horizontu, ovlivňujících kvantitativní i kvalitativní formování poptávky v domácím, pasivním i aktivním turismu. Zvláštní pozornost je věnována spotřebnímu chování obyvatel České republiky při účasti na domácím a pasivním turismu a stejně tak spotřebnímu chování zahraničních návštěvníků při cestě do České republiky.

Předposlední kapitola publikace je zaměřena na vývoj a současnou podobu organizační a řídicí struktury turismu v České republice a její provázanost s politikou turismu i formou veřejné správy. Závěr publikace patří evropským souvislostem s důrazem na změny, které vnesl do turismu České republiky vstup do Evropské unie. Pro ucelenější pohled na otázky řešení turismu v Evropské unii může sloužit publikace Mezinárodní cestovní ruch (Grada, 2011), která poskytuje podrobnější pohled na instituce a dokumenty v oblasti turismu na úrovni Evropské unie.

Řešené problémy jsou dokumentovány tabulkami, grafy, příklady či obrázky. V závěru každé kapitoly si mohou čtenáři prověřit pochopení dané problematiky na úkolech a praktických cvičeních.

1. Základní otázky vymezení turismu

Úvodní kapitola bude věnována základnímu teoretickému východisku, tedy obecnému vymezení turismu, jeho definování a definování dalších vybraných pojmů z této oblasti. Následně bude nastíněn stručný historický vývoj novodobého turismu.

1.1 Pojetí a definování turismu

Turismus¹ bývá velmi často označován za složitý socioekonomický jev, který zasahuje do celé řady ekonomických i mimoekonomických (sociálních, psychologických, ekologických, geografických) oblastí společnosti. Dá se říci, že je jevem mnohostranným a průřezovým, z čehož ovšem vyplývá i složitost jeho přesného definování. V průběhu geneze definic byla vždy akcentována určitá stránka tohoto jevu, často v závislosti na vědní disciplíně, která turismus zkoumala a definovala. Jak uvádí Malá [10, s. 8–10], definice z počátku vědeckého zkoumání turismu usilovaly o odlišení turismu od širšího pojmu cestování jako takového, další definice se vždy již snažily vystihnout určitou sociální či ekonomickou stránku tohoto jevu.

Za mezník pro zkoumání a definování turismu je považována definice průkopníků v oblasti vědeckého zkoumání turismu Hunzikera a Krapfa z roku 1942. Ti definovali turismus jako „souhrnné označení vztahů a jevů vznikajících na základě cesty a pobytu nerezidentů, pokud se pobytem nesleduje usídlení a pokud s ním není spojena žádná výdělečná činnost“. [10, s. 9] Definice byla dlouho přijímána odborníky z oblasti turismu včetně Mezinárodní asociace vědeckých odborníků v turismu (AIEST – *International Association of Scientific Experts in Tourism*).

Dle Burkarta a Medlika [14, s. 2] má **turismus z pojmového (koncepčního) hlediska** několik následujících atributů:

- **turismus je souhrnem vztahů a jevů;**
- **tyto vztahy a jevy vyplývají z pohybu lidí a pobytu v různých destinacích, obsahují prvek dynamický (cesta) i statický (pobyt);**
- **cesta a pobyt se uskutečňují mimo obvyklé životní či pracovní prostředí;**
- **cesta a pobyt mají dočasný charakter;**
- **cesta a pobyt nejsou spojeny s výkonem výdělečné činnosti, resp. účastník turismu není z navštíveného místa odměňován.**

Pásková a Zelenka [13, s. 45] se ve svém výkladovém slovníku cestovního ruchu pokusili tento definovat nejen z hlediska jevů probíhajících na straně poptávky, ale také na straně nabídky. Autoři definují turismus jako „komplexní společenský jev, jako souhrn aktivit účastníků cestovního ruchu, souhrn procesů budování a provozování zařízení se službami pro účastníky cestovního ruchu včetně souhrnu aktivit osob, které tyto služby nabízejí a zajišťují, aktivit spojených s využíváním, rozvojem a ochranou zdrojů pro cestovní ruch, souhrn politických a veřejně správních aktivit a reakce místní komunity a ekosystémů na uvedené aktivity“.

Definice pro účely statistického sledování turismu² však vyžadovaly mnohem přesnější vymezení. Z tohoto důvodu celá řada mezinárodních organizací usilovala o sjednocení pojmů z oblasti turismu tak,

1 Slovo „turismus“ je anglického, resp. francouzského původu. V odborné literatuře je možné se setkat i s ekvivalentním označením „cestovní ruch“, tedy s překladem německé terminologie „Reiseverkehr“. Výrazy „turismus“ a „cestovní ruch“ je možné považovat za synonyma, v této publikaci však bude používáno označení „turismus“, s výjimkou přesných citací.

2 Problematika definic a pojmů z oblasti turismu pro účely statistického sledování je zpracována s využitím materiálu UNWTO: Recommendations for Tourism Statistics 1993, International Recommendations for Tourism Statistics 2008.

aby byl vytvořen rámec pro jeho statistické sledování. Za určitý mezník těchto snah je možné považovat Mezinárodní konferenci o statistice turismu, která se konala v červnu 1991 pod záštitou Mezinárodní organizace turismu (WTO – *World Tourism Organization*) a kanadské vlády v Ottawě. Na této konferenci byla navržena sada definic z oblasti jak domácího, tak mezinárodního turismu. V roce 1993 byly tyto zrevidované návrhy předloženy Statistické komisi Organizace spojených národů (UN – *United Nations*) ke schválení spolu se Standardní mezinárodní klasifikací činností v turismu (SICTA – *Standard International Classification of Tourism Activities*). V témže roce byly návrhy Komise přijaty a v roce 1994 byly publikovány. **Doporučení ke statistice v turismu** (RTS – *The Recommendations on Tourism Statistics, 1993*) je tak prvním uceleným mezinárodním materiálem z pohledu pojmů, definic, klasifikace a ukazatelů v turismu. V současné době je zejména pro účely sledování ekonomických dopadů turismu a statistického sledování turismu nutné vycházet z tohoto pojmového aparátu.

Turismus (*tourism*) je definován jako činnost osoby cestující na přechodnou dobu do místa mimo její běžné prostředí, a to na dobu kratší, než je stanovena³, přičemž hlavní účel cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštíveném místě.

Stálý obyvatel (*resident*) v **mezinárodním turismu** – ve vztahu k dané zemi osoba, která žije v zemi alespoň jeden rok před příjezdem do jiné země na dobu kratší jednoho roku.

Stálý obyvatel v domácím turismu – ve vztahu k určitému místu v dané zemi osoba, která v tomto místě žije alespoň šest po sobě jdoucích měsíců před příjezdem do jiného místa na dobu kratší šesti měsíců.

Návštěvník (*visitor*) v **mezinárodním turismu** – osoba cestující do jiné země, než v které je trvale usídlena, na dobu nepřekračující jeden rok, přičemž hlavní účel cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštívené zemi.

Návštěvník v domácím turismu – osoba, která je trvale usídlena v dané zemi a cestuje na jiné místo v zemi mimo své běžné prostředí na dobu kratší než šest měsíců, přičemž hlavní účel cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštíveném místě.

Turista (*tourist*) v **mezinárodním turismu** – osoba, která cestuje do jiné země, než v které je trvale usídlena, na dobu zahrnující alespoň jedno přenocování, avšak ne delší jednoho roku, přičemž hlavní účel cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštívené zemi.

Turista v domácím turismu – osoba, která cestuje do jiného místa odlišného od jejího běžného prostředí (ale ve své zemi), na dobu zahrnující alespoň jedno přenocování, ale ne na dobu delší šesti měsíců, přičemž hlavní účel cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštíveném místě.

Jednodenní návštěvník (*some-day visitor*) v **mezinárodním turismu** – osoba, která cestuje do jiné země, než v níž je trvale usídlena a mimo své obvyklé prostředí, aniž v dané zemi přenocuje, přičemž hlavní účel cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštívené zemi.

Jednodenní návštěvník v domácím turismu – osoba, která cestuje do místa odlišného od místa jejího běžného prostředí (ale ve své zemi), aniž v navštíveném místě přenocuje, přičemž hlavní účel cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštívené zemi.

Všechny tyto definice byly v roce 2008 revidovány a jsou obsaženy v úpravě základních doporučení pro statistiku turismu v novém dokumentu **Mezinárodní doporučení pro statistiku turismu** (IRTS – *International Recommendations for Tourism Statistics 2008*).

Turismus je zde definován jako **činnost osob cestujících do míst a pobývajících v místech mimo své obvyklé prostředí po dobu kratší, než je stanovena, za jakýmkoliv hlavním účelem (obchod, trávení volného času nebo jiný osobní účel) jiným než být zaměstnán rezidentním subjektem v navštíveném místě**. Definice z obsahové stránky nebyla změněna, avšak byla upřesněna její poslední část. Původní znění „přičemž hlavní účel cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštíveném místě“ bylo nahrazeno „za jakýmkoliv hlavním účelem (obchod, trávení volného času nebo jiný osobní účel) jiným než být zaměstnán rezidentním subjektem v navštívené zemi nebo místě“. Stejným způsobem byly zpřesněny i definice pojmů návštěvník, turista a jednodenní návštěvník.

3 U mezinárodního turismu tato doba činí jeden rok, u domácího turismu šest měsíců.

Základní rozdíly mezi pojmy obsaženými v RTS a IRTS jsou obsahem Přílohy 1.

Současná definice turismu tak vyřešila nejasnosti v oblasti „vykonávání výdělečné činnosti“, určité nejasnosti či problémy však mohou vznikat ve vymezení „běžného prostředí“. Běžné prostředí je pro potřeby výše uvedené definice vymezeno jako geografická oblast (příčemž tuto nemusí tvořit souvislý celek), v níž jedinec provádí své běžné (rutinní) aktivity. Účelem zavedení pojmu je vyloučit ze statistiky účastníků turismu osoby, které ze svých domovů cestují např. do škol, nákupních center, zdravotnických zařízení apod., i přesto, že tato místa mohou být značně vzdálena od jejich bydliště. Běžné prostředí je tak vymezeno nejen vzdáleností, ale i četností, časem a účelem.

V Příloze 1 je ze schématu patrné, kdo je zahrnován do statistik mezinárodního turismu jako účastník turismu a kdo je z nich naopak vyloučen.

1.2 Stručný historický vývoj turismu

Účelem této subkapitoly není podrobný popis dosavadního vývoje turismu, ale vzhledem k omezenému rozsahu publikace a ke skutečnosti, že problematika historického vývoje je poměrně rozsáhle zpracována v celé řadě jiných publikací [např. 1, 8], budou následně objasněny pouze nejdůležitější charakteristické rysy jednotlivých vývojových etap. Historický vývoj turismu na území dnešní České republiky je podrobněji rozebrán v kapitole 9.

Kořeny cestování sahají hluboko do historie. Cestování je spojováno již se starověkými civilizacemi, dokonce je lze najít až na samotném počátku vývoje lidstva.

K historickým aspektům cestování neexistuje jednotný přístup, což má své opodstatnění. Vývoj turismu je nutné posuzovat vždy v kontextu celkového společensko-ekonomického vývoje, který je v různých částech světa zcela odlišný. I přes toto úskalí je však možné určitě charakteristické rysy vývoje turismu v jednotlivých etapách do jisté míry zevšeobecnit. Jak již bylo řečeno, kořeny cestování sahají hluboko do historie, nicméně většina autorů se shoduje, že počátky novodobého turismu ve smyslu dnešního chápání je možné položit do druhé poloviny 19. století. **Tyto počátky jsou bezesporu spojeny s průmyslovou revolucí (rozvojem výrobních sil a vztahů).** V důsledku tohoto rozvoje byly vyvolány nebo ještě více zintenzivněny **potřeby vzdělávání, regenerace sil a potřeba posilování a obnovování sociálních vazeb na straně jedné, na straně druhé byly postupně vytvářeny i předpoklady pro realizaci turismu v podobě volného času, volných prostředků, rozvoje dopravy a další vybavenosti.**

Průmyslová revoluce zpočátku podpořila rozvoj turismu také svými negativními faktory, jakými bylo zhoršené životní i pracovní prostředí, které vyvolalo potřebu regenerace sil a návratu k přírodě. Technicko-technologický pokrok (potřeba nových výrobních zkušeností) si žádal i rozšiřování vzdělání, což byla další bezprostřední příčina rozvoje turismu. V neposlední řadě však rozvoj výrobních sil způsobil rozdělení původních rodinných pospolitostí. Upevňování a budování nových sociálních vazeb pak bylo další příčinou vzniku turismu. Teprve v důsledku tlaku na zlepšení mzdových a sociálních podmínek byly splněny i předpoklady pro zapojení širších vrstev do účasti na turismu.

Pro existenci turismu musejí být tedy splněny základní podmínky, kterými jsou:

- **svoboda pohybu;**
- **volné disponibilní prostředky;**
- **fond volného času;**
- **potenciál turismu a jemu odpovídající (v dnešním pojetí) infrastruktura a suprastruktura.**

Jak již bylo zmiňováno, v odborné literatuře je možno nalézt různou etapizaci dosavadního vývoje turismu. Např. Freyer [4, s. 10–20] rozlišuje čtyři základní etapy, přičemž jednotlivé etapy charakterizuje s ohledem na použitý dopravní prostředek, převažující motivaci a společenské postavení účastníků turismu. Stručný přehled jednotlivých etap je uveden v tabulce 1.1.

Tab 1.1 Etapy novodobého turismu

Etapa	Období	Dopravní prostředek	Motivace	Účastníci
Předfáze	do cca r. 1850	pěší, kůň, drožka, částečně loď	poutní cesty, křížácké výpravy, obchod, vzdělání, objevitelské cesty	elita: šlechta, vzdělanci, obchodníci
Počáteční fáze	1850–1914	železnice, parní loď	zotavení, rekreace	nová střední třída
Rozvojová fáze	1915–1945	železnice, automobil, autobus, letadlo (liniové)	léčení, rekreace, komerční účely	pracující s vyšší životní úrovní
Vrcholná fáze	od r. 1945	automobil, letadlo (charter)	regenerace, oddych, volný čas	všechny vrstvy (ve vyspělých zemích)

Zdroj: Freyer, W.: *Tourismus*, Oldenbourg Wissenschaftsverlag GmbH, Muenchen 2009, s. 10

Oproti tomu např. Kopšo [8, s. 27–42] posuzuje vývoj turismu v rámci následně popsanych tří hlavních etap. V souvislosti s ekonomicko-politickými změnami na konci 80. let je třeba charakterizovat i etapu současnou, která započala začátkem 90. let minulého století.

1.2.1 PRVNÍ ETAPA – DO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

Jak již bylo řečeno výše, rozvoj turismu je třeba chápat v kontextu celkového společensko-ekonomického vývoje. To platí jak pro domácí, tak zejména pro mezinárodní turismus. První etapa vývoje novodobého turismu prakticky kopíruje období prvních dvou vývojových etap světové ekonomiky, která jsou charakteristická mimo jiné dobudováním klasického kolonialismu a ekonomickým růstem v metropolích.

Turismus se v této první etapě formuje v podmínkách hospodářsky vyspělých zemí. Již zmíněný rozvoj výrobních sil a s ním spojený fond volného času umožňoval zpočátku vyšším, později středním a nižším třídám účastnit se turismu. Z důvodu rozdílnosti ekonomických podmínek jednotlivých společenských vrstev měl však tento různou podobu. Turismu se účastnily zejména **vyšší vrstvy**, a to především v rámci dlouhodobých pobytů. Typickým cílovým místem byla lázeňská střediska a letoviska. Oproti tomu nižší a střední vrstvy realizovaly svůj krátkodobější pobyt zejména v přírodě, postupně si svou popularitu získávaly tzv. letní byty.

Tato etapa je charakterizována značnou mírou **liberalismu**. V zásadě neexistovaly hranice mezi domácím a zahraničním turismem, protože lidé mohli cestovat bez větších administrativních omezení.

První období novodobého turismu je charakteristické prudkým **rozvojem materiálně-technické základny** (suprastruktury) zejména v lázeňských a jiných rekreačních střediscích.

Pro rozvoj dopravy měl význam zejména vynález parního stroje a později spalovacího motoru. Zejména **železniční doprava** (zpočátku koněspřežná, později s využitím parního stroje), která zvýšila přepravní kapacity a snížila ceny dopravy, měla pro turismus této etapy značný význam.

V souvislosti s rozvojem turismu vystala i potřeba **formování specifické pracovní síly** nejen v oblasti poskytování ubytovacích a stravovacích služeb, ale také v oblasti zprostředkování služeb. Organizovaný turismus má své počátky právě v této etapě. Za vůbec první organizovaný zájezd lze považovat cestu uspořádanou Thomasem Cookem u příležitosti otevření železniční tratě Derby–Rugby v roce 1841, která však neměla ani tak komerční jako spíše sociálně-společenský charakter. Jednalo se o jednodenní výlet z Leicesteru do Loughborough pro cca 570 účastníků protialkoholového spolku, jehož byl Cook předsedou. O několik let později (1845) založil Thomas Cook první cestovní kancelář na světě.

1.2.2 DRUHÁ ETAPA – MEZI DVĚMA SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

Druhá etapa vývoje turismu je jak z hlediska vývoje světové ekonomiky, tak z hlediska vývoje turismu rozdělena do dvou období. Období 20. let je v zásadě pokračováním první etapy, v rámci států s tržním

systémem se jedná o ekonomicky úspěšné období, které však po krachu na newyorské burze v říjnu 1929 přešlo do hluboké světové hospodářské krize a následné zotavování probíhalo velmi pomalu.

Po první světové válce přikročily státy v zájmu oživení národního hospodářství k **ochrannářským opatřením**, která omezila mezinárodní obchod a tím současně i mezinárodní turismus. Na druhou stranu si státy uvědomovaly význam příjezdového turismu jako zdroje devizových prostředků. Zahraniční turismus (příjezdový) se stal součástí hospodářské politiky států s cílem pozitivně ovlivnit jejich platební bilanci.

Později se brzdícím faktorem stala již zmiňovaná dlouhá a hluboká **světová hospodářská krize**, která omezila jak domácí, tak zahraniční turismus. V důsledku těchto zhoršených ekonomických podmínek se **zpomalil i rozvoj materiálně-technické základny**.

Naopak první světová válka byla katalyzátorem technického pokroku, který se mimo jiné projevil v obrovském **rozvoji dopravy**. Velkým tempem se rozvíjela zejména doprava silniční, a to nejen individuální automobilová, ale prudký rozvoj zaznamenává i doprava autobusová. Zatímco železniční doprava spíše stagnuje, začíná se prosazovat doprava letecká, i když v turismu se tato skutečnost odrazí zejména v následující etapě.

Z pohledu turismu byly zpočátku významným prvkem této etapy sociální změny, které umožňovaly účastnit se turismu stále **širším vrstvám obyvatelstva**, i když v diferencované podobě s ohledem na různou úroveň volných finančních prostředků. Toto zapojování je však zpomaleno vysokou mírou nezaměstnanosti. Turismus se formuje do různých typů a zároveň se rozkládá do širších časových období.

Internacionalizace turismu a nutnost řešení otázek spojených s turismem na mezinárodní úrovni si vyžádala **vznik mezinárodních orgánů a organizací**.

V zemích s rozvinutým turismem (zejména v alpských zemích) dochází k postupnému budování **organizační struktury** turismu a také k budování **systému vzdělávání**, od zavedení jednotlivých předmětů v tradičních studijních oborech až po samostatné studijní programy na všech vzdělávacích stupních.

1.2.3 TŘETÍ ETAPA – OD DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY DO POČÁTKU 90. LET

Po druhé světové válce došlo k bipolárnímu rozdělení světa na dvě politicko-ekonomické soustavy. **Rozdílný vývoj těchto dvou ekonomicko-politických systémů (socialistický a kapitalistický) měl dopad i na vývoj turismu v těchto soustavách**. Turismus se prakticky vyvíjel a realizoval odděleně – uvnitř těchto dvou bloků. Zvláštní postavení měly rozvojové země (v důsledku rozpadu koloniální soustavy), pozice některých z nich se v průběhu této etapy v rámci mezinárodního turismu významně změnil.

Jak uvádí Kunešová a Cihelková [9, s. 4], **tržní ekonomiky** v 50. a 60. letech procházejí růstem, který je však diferencovaný a vede ke vzniku tří ekonomických center. V 70. letech dochází k celkovému hospodářskému poklesu v důsledku několika strukturálních krizí (ropná, surovinová, potravinová, měnová). Léta 80. jsou pak problematická zejména z důvodu vysoké inflace a nezaměstnanosti. Nicméně turismus (jak domácí, tak zahraniční) se v této etapě stává běžnou součástí spotřeby a zaznamenává prakticky až do současnosti kontinuální vývoj; od 70. let se stává masovou záležitostí.

Ekonomický vývoj v zemích s **centrálně plánovanou ekonomikou** byl zpočátku velmi úspěšný. Většinou zaostalé agrární státy prochází obdobím rychlého ekonomického růstu založeného na využívání extenzivních faktorů. Bohužel po jejich vyčerpání se prohlubovaly ekonomické problémy, které v 80. letech vyústily v dlouhodobou stagnaci. Vývoj turismu byl soustředěn především na turismus domácí, a to zejména v důsledku administrativních omezení spojených s volným pohybem osob i přístupem k zahraniční měně.

Významnou roli v této etapě sehrávají **rozvojové země**, které zažívají poměrně úspěšný ekonomický vývoj. Země byly v centru pozornosti (v rámci boje o sféru vlivu) jak ze strany centrálně plánovaných, tak tržních ekonomik. V době surovinové krize se zlepšila i jejich finanční situace, ale proces restrukturalizace v tržních ekonomikách tento trend zastavil. V rámci zemí dochází k ekonomické diferenciaci a začíná se formovat skupina nově industrializovaných zemí. Tyto státy (zejména první vlna nově industrializovaných zemí – Singapur, Hongkong, Jižní Korea a Tchaj-wan) v 70. a 80. letech významně zasahují do teritoriálního rozložení mezinárodního turismu jak z pohledu příjezdů, tak z pohledu výjezdů.

Bez ohledu na ekonomicko-politické uspořádání lze tuto etapu charakterizovat několika společnými rysy. Turismus se stává pevnou součástí ekonomického a sociálního života a **účastní se ho všechny vrstvy**

obyvatelstva. Zatímco v kapitalistických zemích je účast všech vrstev obyvatelstva podporována prostřednictvím rozvoje tzv. sociálního turismu, v socialistických zemích se nejširší vrstvy zapojují v rámci tzv. turismu vázaného. Stát zasahuje nejen do turismu domácího, ale přebírá zejména politiku turismu zahraničního. V důsledku růstu fondu volného času, růstu mobility a zejména životní úrovně, ale také nepříznivého životního prostředí ve velkých městech a průmyslových aglomeracích se vedle dlouhodobého turismu intenzivně vyvíjí i **krátkodobý turismus** (vč. příměstského).

Turismus se diverzifikuje do různých typů v závislosti na měnících se potřebách, zároveň je oproti předchozí etapě patrný přesun turismu i na zimní sezonu.

V důsledku stále ještě převažující poptávky nad nabídkou a s ohledem na optimální využití zejména přírodního potenciálu dochází k rozšiřování materiálně-technické základny, resp. k jejímu soustředěnému budování v rámci **komplexních středisek turismu**. Přesun části poptávky do zimní sezony a potřeba aktivně využívat volný čas si vyžádaly vedle budování ubytovacích a stravovacích zařízení také výstavbu zařízení sportovních.

Doprava je i nadále primárním faktorem umožňujícím další rozvoj turismu. Nejdůležitějším druhem na krátké a střední vzdálenosti zůstává doprava **silniční**, do popředí se však dostává doprava **letecká**. Její prudký rozvoj, zavedení charterové dopravy na počátku 50. let spolu s postupnou liberalizací od 70. let umožňují prostorovou dosažitelnost prakticky všech koutů světa, díky čemuž se vedle existujícího potenciálu a zmiňovaných ekonomických faktorů do turismu zapojují stále nové destinace, zejména **rozvojové (nově industrializované) země**.

1.2.4 ČTVRTÁ ETAPA – 90. LÉTA AŽ SOUČASNOST

Poslední vývojová etapa je jak ve vztahu ke světové ekonomice, tak ve vztahu k turismu etapou současnou, zahrnující období od počátku 90. let do současnosti. **Její počátek souvisí zejména s politickými změnami ve střední a východní Evropě, které vedly k rozpadu centrálně plánovaných ekonomik.**

Současná etapa je z pohledu světové ekonomiky charakteristická mimořádnou nerovnoměrností regionálního rozvoje. [9, s. 12–19] Celkově je možné říci, že počátky nové vývojové etapy jsou spojeny se světovou recesí, resp. krizí, v některých regionech.

V zemích s **rozvinutou tržní ekonomikou** se však ve srovnání s 80. lety nejednalo o problémy spojené s inflací, ale o stagnaci či pokles výroby a s tím související růst nezaměstnanosti.

Zatímco USA překonávají ekonomickou recesi, západní Evropa prochází střednědobou recesí, s ekonomickými problémy se potýká Německo v důsledku připojení východoněmecké části. Novým jevem se stává pokles ekonomické aktivity v Japonsku, poprvé od konce druhé světové války. Naopak úspěšným ekonomickým vývojem prochází první generace asijských **nově industrializovaných zemí** (Jižní Korea, Hongkong, Singapur a Tchaj-wan). Z rozvojových zemí se nejdynamičtěji rozvíjela Čína, ale rychlý růst zaznamenává i druhá generace asijských nově industrializovaných ekonomik (Thajsko, Malajsie, Indonésie, Filipíny), které však v druhé polovině 90. let zasáhla asijská měnová krize. Kromě těchto zemí bylo krizi zasaženo i Japonsko, kde se prohloubila již existující krize. Naopak USA i Evropské společenství vykazují ekonomický růst.

Rozpad trhu v rámci RVHP, rozpad Sovětského svazu a zmiňovaná recese v západní Evropě významně přispěly k hluboké krizi v **transformujících se ekonomikách**.

Počátek nového tisíciletí je charakterizován zpomalením ekonomického růstu v důsledku zpomalení růstu americké ekonomiky, restriktivní měnovou politikou Evropské centrální banky, cenami ropy, ale také teroristickými útoky na USA 11. září 2001 či rozšířením těžkého akutního respiračního syndromu (SARS – *Severe Acute Respiratory Syndrom*). Od roku 2004 se ekonomika vyvíjela velice příznivě, nejvyššího tempa růstu dosahují asijské ekonomiky. Od roku 2008 je však světová ekonomika zasažena zpočátku finanční, následně pak hospodářskou krizí.

Vývoj turismu této etapy (ostatně jako všech etap) byl ovlivněn zejména politicko-ekonomickými změnami. Teprve v tomto období se obzvlášť v souvislosti s **transformujícími se ekonomikami** dá hovořit o plnohodnotném zapojení do mezinárodního turismu, který byl ovlivněn nenasycenou poptávkou, ale také určujícími ekonomicko-legislativními faktory spojenými se zahájením transformačních procesů. Tyto procesy však neovlivnily pouze samotné země bývalého „východního bloku“, ale i země bývalého

„západního bloku“, pro které se otevřely nové možnosti ve vztahu k cílovým destinacím turismu, zdrojovým trhům, investičním příležitostem apod. V souvislosti s ekonomickým růstem a také technicko-technologickým pokrokem zaznamenávají nejvyšší tempa růstu turismu **asijské země**. V **rozvinutých zemích** pokračoval vývoj turismu s ohledem na výše zmíněné ekonomicko-politické změny a další mimoekonomické faktory.

I přes odlišný vývoj turismu v rámci různých ekonomik⁴ daný zejména vnitřními faktory jednotlivých zemí, v důsledku probíhajících globalizačních procesů je turismus celého světa ovlivněn prakticky shodnými vnějšími faktory. Vedle již zmiňovaných **politicko-ekonomických** jsou to zejména faktory související s **globalizačními, integračními a liberalizačními procesy**, ale také faktory **bezpečnostní** (válečné konflikty, teroristické útoky, epidemie, přírodní katastrofy), **technicko-technologické, demografické, sociální** a další. Na základě empirických dat je možné konstatovat, že v mezinárodním měřítku je propad turismu vždy větší a následné oživení pomalejší jako důsledek spíše ekonomických než mimoekonomických faktorů. V této etapě došlo k absolutnímu poklesu turismu v mezinárodním měřítku pouze v roce 2001 (útok na Světové obchodní centrum v New Yorku dne 11. září 2001, epidemie kulhavky a slintavky), v roce 2003 (SARS, válka v Iráku), ale zejména v roce 2009 (světová hospodářská krize).

1.3 Shrnutí a úkoly

Turismus je složitý sociálně-ekonomický jev, z čehož vyplývá i složitost jeho přesného definování. V genezi definic je možné sledovat snahu autorů akcentovat určitou sociální či ekonomickou stránku tohoto jevu.

Pro účely sledování ekonomických dopadů turismu a statistického sledování turismu vůbec je nutné vycházet z pojmového aparátu UNWTO, který tento definuje jako „činnost osob cestujících do míst a pobývajících v místech mimo své obvyklé prostředí po dobu kratší, než je stanovena, za účelem trávení volného času, obchodu a za jinými účely než být zaměstnán rezidentním subjektem dané země / daného místa“.

K historickým aspektům cestování neexistuje jednotný přístup, což má své opodstatnění. Vývoj turismu je nutné posuzovat vždy v kontextu celkového společensko-ekonomického vývoje, který je v různých částech světa zcela odlišný.

K základním podmínkám vzniku a rozvoje turismu patří svoboda pohybu, volný čas, volné finanční prostředky a existence potenciálu s odpovídající infrastrukturou.

Počátky turismu jsou spojeny s rozvojem výrobních sil. V důsledku tohoto rozvoje pak byly vyvolány nebo ještě více posíleny potřeba vzdělávání, regenerace sil prostřednictvím spojení s přírodou a potřeba posilování a obnovování sociálních vazeb na straně jedné, na straně druhé byly postupně vytvářeny i předpoklady pro realizaci turismu v podobě volného času, volných prostředků, rozvoje dopravy a další vybavenosti. Jednotlivé vývojové etapy turismu jsou ovlivněny zejména technicko-technologickým pokrokem a ekonomickým vývojem, ale také celou řadou politicko-bezpečnostních, sociálních a jiných faktorů.

Úkoly

- 1) Pokuste se vymezit své obvyklé prostředí ve vztahu k definici turismu.
- 2) Zvažte, v jakém případě může být návštěva příbuzných a známých zahrnuta do turismu a v jakém nikoliv.
- 3) Objasněte pojmy turismus, návštěvník, turista a jednodenní návštěvník v domácím i zahraničním turismu.
- 4) Objasněte příčiny vzniku turismu a základní podmínky pro jeho existenci a rozvoj.
- 5) Charakterizujte jednotlivé vývojové etapy turismu v celkovém společensko-ekonomickém kontextu.

⁴ Ve vztahu ke světové ekonomice byla Mezinárodním měnovým fondem (MMF) naposledy samostatně vykazovaná data za skupinu transformujících se zemí v roce 2002. Od následujícího roku MMF rozděluje země do dvou skupin: skupina zemí vyspělých a skupina dalších rozvíjejících se trhů a rozvojových zemí. [2, s. 8]

Seznam zdrojů

- [1] ATTL, P., NEJDL, K.: *Turismus I*. Vysoká škola hotelová v Praze 8, Praha 2004. ISBN 80-86578-37-2
- [2] CIHELKOVÁ, E., a kol.: *Světová ekonomika – základní nárys a nový vývoj*. ETC Publishing. Praha 1997. ISBN 80-86006-48-4
- [3] ČERTÍK, M.: *Cestovní ruch – vývoj, organizace a řízení*. OFF, s. r. o., Praha 2001. ISBN 80-238-6275-8.
- [4] FREYER, W.: *Tourismus*. Oldenbourg Wissenschaftsverlag GmbH, Muenchen 2009. ISBN 978-3-486-58927-6
- [5] INDROVÁ, J., a kol.: *Mezinárodní turismus (vybrané kapitoly)*. VŠE, Praha 2007. ISBN 978-80-245-1287-7
- [6] INDROVÁ, J., a kol.: *Turismus (Základy)*. VŠE, Praha 2009. ISBN 978-80-245-1569-4
- [7] KASPAR, C.: *Základy cestovního ruchu*. Ekonomická fakulta UMB, TRIAN, Banská Bystrica 1995. ISBN 80-901166-5-5
- [8] KOPŠO, E., a kol.: *Ekonomika cestovního ruchu*. Slovenské pedagogické nakladatelstvo. Bratislava 1985.
- [9] KUNEŠOVÁ, H., CIHELKOVÁ, E., a kol.: *Světová ekonomika – nové jevy a perspektivy*. C. H. Beck Praha 2006. ISBN 80-7179-455-4
- [10] MALÁ, V.: *Cestovní ruch (vybrané kapitoly)*. VŠE, Praha 1999. ISBN 80-7079443-7
- [11] MALÁ, V., a kol.: *Základy cestovního ruchu*., VŠE, Praha 2002. ISBN 80-245-0439-1
- [12] PETRŮ, Z.: *Základy ekonomiky cestovního ruchu*. Idea servis, Praha 2007. ISBN 978-80-85970-55-5
- [13] PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J.: *Cestovní ruch – výkladový slovník*. Ministerstvo pro místní rozvoj. Praha 2002. ISBN 80-239-0152-4
- [14] VANHOVE, N.: *The economics of tourism destinations*. Elsevier Ltd., Oxford 2005. ISBN 0 7506 6637 4
- [15] VYSTOUPIL, J., a kol.: *Základy cestovního ruchu*. Masarykova Univerzita, Brno 2006. ISBN 80-210-4167-6
- [16] UNWTO: *International Recommendations for Tourism Statistics*. Madrid and New York 2008. ISBN 978-92-1-161521-0

2. Typologie turismu

V předchozí kapitole byly vymezeny základní otázky pojetí turismu v obecné rovině, turismus byl objasněn jako složitý společensko-ekonomický „jev“, který v sobě zahrnuje nejen aspekty ekonomické, ale také sociokulturní, psychologické a environmentální. V reálném životě se však turismus vyskytuje v konkrétních formách. Dle Malé [5, s. 15] nabývá zcela konkrétní podoby, která je výrazem jeho obsahové i jevové stránky. V odborné literatuře je možné se setkat s členěním turismu na formy a druhy. Autoři používají při tomto vymezení různá, resp. opačná hlediska. Vzhledem k této nejednotnosti bude dále používáno zastřešujícího pojmu „typ“ turismu. Následující výčet typů turismu dle určitých kritérií není vyčerpávající. Je třeba si uvědomit, že zejména u kritéria členění turismu dle převažující motivace jsou jednotlivé typy v čase proměnlivé (v souvislosti s měnícím se životním stylem, potřebami atd.) a také z pohledu účastníka turismu značně subjektivně vnímané a specifikované. Kromě toho se jednotlivé typy vzájemně prolínají, obvykle neexistují pouze v čisté podobě a jsou takto označovány buď pro potřeby statistického sledování, nebo jsou v zásadě „pracovním“ označením při marketingových aktivitách subjektů participujících na nabídce turismu.

S ohledem na výše uvedené lze turismus členit dle následujících kritérií:

- **místo realizace;**
- **vztah k platební bilanci státu;**
- **plátce nákladů;**
- **způsob zabezpečení cesty a pobytu;**
- **věk účastníků;**
- **délka pobytu;**
- **převažující prostředí;**
- **převažující motivace atd.**

2.1 Typy turismu dle místa realizace

Ve vztahu k referenční (sledované) zemi je turismus členěn na:

- **domácí turismus** (*domestic tourism*);
- **výjezdový turismus** (*outbound tourism; outgoing*);
- **příjezdový turismus** (*inbound tourism; incoming*).

Domácí turismus – turismus rezidentů referenční (sledované) země bez překročení „hranice“ vlastního státu. Dle IRTS 2008 domácí turismus [11, s. 114] zahrnuje aktivity rezidentních návštěvníků na území dotčeného státu jako součást cesty v rámci domácího turismu nebo v rámci výjezdového turismu.

Zahraniční turismus – je turismus, při kterém dochází k překročení hranic státu (je vždy hodnocen ve vztahu k dané zemi) a může mít dvojitý charakter (výjezdový, příjezdový turismus).

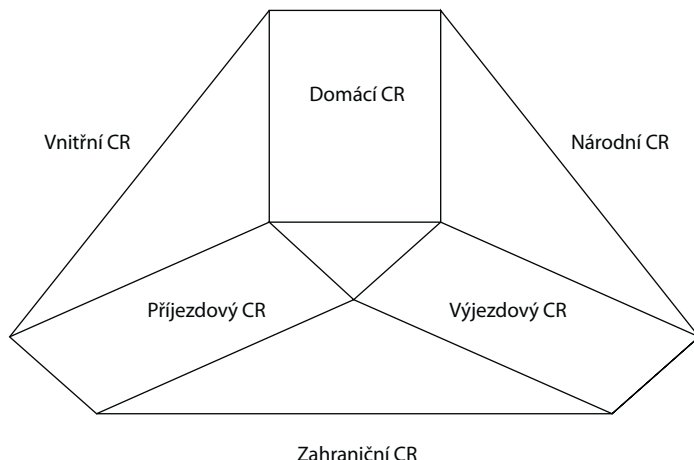
Výjezdový turismus – výjezdy občanů referenční (sledované) země do zahraničí, tedy s překročením „hranice“ vlastního státu. Dle IRTS 2008 výjezdový turismus [11, s. 114] zahrnuje aktivity rezidentního návštěvníka mimo území dotčeného státu, které jsou součástí cesty v rámci výjezdového turismu nebo domácího turismu.

Příjezdový turismus – příjezdy ze zahraniční země do referenční (sledované) země. Dle IRTS 2008 příjezdový turismus [11, s. 114] zahrnuje aktivity nerezidentního návštěvníka na území dotčeného státu během cesty v rámci příjezdového turismu.

Specifickou formou příjezdového turismu je **tranzitní turismus**. Tento je představován průjezdem zahraničních účastníků turismu přes území referenční (sledované) země, která není cílovou destinací. Nově je podmínkou pro posuzování účastníka tranzitního turismu jako návštěvníka dané země **zastávka**

(pobyt) v této zemi, přičemž délka tohoto pobytu není specifikována. V zásadě je možné konstatovat, že v dané destinaci musí čerpat určité služby turismu, nikoliv pouze destinaci projíždět.

V souvislosti s místem realizace turismu a se vztahem účastníků turismu k dané zemi bývají používány i další souhrnné pojmy, a to národní a vnitrostátní (vnitřní) turismus. Tyto jsou schematicky znázorněny na obr. 2.1

Obr. 2.1 Turismus dle místa realizace

Zdroj: ČSÚ. Metodika TSA [online] [cit. 2011-02-01]. Dostupný na [http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/metodika_tabulky_satelitního_uctu_cestovního_ruchu/\\$File/metod_tsa.doc](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/metodika_tabulky_satelitního_uctu_cestovního_ruchu/$File/metod_tsa.doc)

Vnitrostátní (vnitřní) turismus je veškerý turismus realizovaný na území dané země, zahrnuje tedy turismus domácí a příjezdový.

Národní turismus je veškerý cestovní ruch obyvatelstva dané země, tedy souhrn turismu domácího a výjezdového.

Další používané souhrnné pojmy, tentokrát bez vztahu k dané konkrétní zemi, jsou turismus mezinárodní, světa a turismus světový.

Turismus mezinárodní je turismus, při kterém dochází k překročení hranice státu. Představuje nejširší pojem z hlediska územní realizace turismu, zahrnuje pohyb účastníků turismu bez konkrétního teritoriálního určení.

Turismus světový je souhrnem veškerého zahraničního turismu všech zemí světa, a to buď příjezdového, nebo výjezdového.

Turismus světa pak zahrnuje veškerý na světě realizovaný turismus, tedy souhrn domácího a zahraničního turismu.

2.2 Typy turismu dle vztahu k platební bilanci státu

Dle vlivu zahraničního turismu na platební bilanci¹ státu je rozlišován turismus:

- **aktivní;**
- **pasivní.**

1 Platební bilance je systematický statistický výkaz či záznam veškerých hospodářských transakcí (operací), které byly uskutečněny za určité období (zpravidla jeden rok) mezi národní ekonomikou a zahraničím, přesněji mezi devizovými tuzemci a devizovými cizozemci [4, s. 236].